

Ulrich Beck ja Jürgen Habermas kosmopoliittisen Euroopan aikalaispropagoijina – sosiologi Mikko J. Virtasen haastattelu

MIKKO J. VIRTANEN JA KARI PAAKKUNAINEN

Suomalaiset akateemikot ovat harvemmin julkisuudessa, kun pohditaan Euroopan ja Euroopan unionin muutostuskia – ainakaan he eivät kiihdy ja suorasu-kaisesti soimaa maansa ja Euroopan taloudellista ja poliittista eliittiä. Toisin on Saksassa, jossa Suomes-sakin monesti vierailleet konkari-intellektuellit Ulrich Beck (2012) ja Jürgen Habermas (2011) ovat julkisesti ripittäneet eliittejä visiottomasta ja moraalittomasta kansallisesta pelistä maailman isojen riskien ja uuden eurooppalaisen osattomuuden keskellä. Poliitika-lehti (yliopisto-opettaja Kari Paakkunainen, KP) haastatteli nuoremman polven sosiologian tutkijaa, Mikko J. Virtasta (MV), joka on myös Saksasta käsin kuunnellut saksalaisintellektuellien aikalaispuheenvuoroja ja miettinyt sosiologian suhdetta politiikkaan ja sen tutkimukseen. Haastattelun johdannoksi esitetään aluksi lyhyet Beckin ja Habermasin poliitika-arvostelujen luonnehdinnat (KP).

Beckin "Merkellandia"

Beckin mukaan eurooppalaiset ovat kuin vahingossa joutuneet jonkinlaiseen saksalaiseen imperiumiin – ei ”neljännen valtakunnan” mielessä vaan uudenlaisen taloudellisen epävarmuuden keskellä. Vallan maisema Euroopassa on muokkaantunut uusiksi, Beck puhuu ’merkiavellismista’ (Machiavelli ynnä Merkel). Euro jakaa maanosaa – brittien puheet Euroopan määräysvallasta ovat tässä eurooppapuheessa Beckille komediallinen puoli. Itse euroalueella vahvin talous, Saksa, on noussut keskelle lainantottaja- ja saajavaltioiden jakoa.

Ortodoksinen talouskuripolitiikka (*austerity policy*) jakaa Eurooppaa pohjoisen ja etelän suunnassa. Elämme hämmästyttävän uuden epätasa-arvoisuuden keskellä. Beckin sosiologisin termein katselemme valtioiden kautta tapahtuvaa riskien uudelleenjakoa pankeilta köyhille, työttömille ja vanhuksille. Ja, mikä kummallisinta politiikkojenkin maailmassa, eletään edelleen uskossa, että tämä riskien uusjako olisi mahdollista kohdata ja hoitaa kansallisilla toimilla.

Merkiavellistisessa politikointitavassa jahkaillaan, odotellaan konsensusta ja lopulta jäädytään (passiivissa) odottamaan Saksan päätöstä. Saksan talousstrategia antaa tälle momentumin. Saksalaisella talousrationaalisuudella ja säästäväisyysmoraalilla on juurensa protestanttisessa etiikassa, mitä Beckin mukaan opetetaan etelän maille. Kaikkien usko ei enää riitä tiukan politiikan jatkolle. Toisaalta uusliberaali vahva fraktio maanosassa edelleen uskoo tiukan linjan voittoon.

Tavallaan euroalueen kriisi on Beckille edelleen ilmaus siitä, mitä hän kutsuu riskiyhteiskunnalliseksi tilanteeksi. Emme enää selviä epävarmuutemme ja itse tuottamiemme yhteiskunnallisten seurausvaikutustemme kanssa. Beckin poliittisen arvostelun taustalla on ajatus 1970-luvulle kestäneestä ”ensimmäisestä modernista”, missä todennäköisyys- ja sosiaaliset vakuutusmallit sekä kollektiiviset kansalliset kompromissit vielä toimivat. Nyttemmin, toisessa modernissa, esimerkiksi ilmastonmuutoksen ja finanssikriisin seurauksiin meillä ei ole ratkaisevaa vastausta. Uusliberaali ratkaisu, joka on paljon velkaa reaalisosialismin kaatumiselle, on erityinen tulkinta

modernista – mutta se on pettänyt, vastauksia sillä suunnalla ei ole.

Onkin erotettava riskejä ennakoiva riskiyhteiskunta ja panikoiva – liian myöhään reagoiva – katastrofiyhteiskunta toisistaan. Mahdollisten katastrofien, kuten ydinvoimaongelmien aktualisoitumisen tai finanssijärjestelmän kaatumisen, ei oleteta tapahtuvan. Näin meille ei jää poliittisen kokeilun ja vastuullisen ennakkoinnin paikkaa. Olemme uudessa tilanteessa, kun yritämme ennakoida jotain, jonka ei oleteta tapahtuvan. Tässä Beck ottaa taas esimerkiksi Merkelin. Muutaman vuoden kuluessa Kreikka on yhtäkkiä opettanut liittokanslerille potentiaalisen katastrofin näköalan, ja monet uudet toimet nousevat ajankohtaisiksi. Käsillä on esityksiä fiskaalisista sopimisista, pankkiunionista ja uusista instituutioista. Tällainen hurja mobilisoiva ongelmatekijä on kuitenkin ambivalentti, sitä voidaan käyttää eri suuntiin – uuden Euroopan visiosta EU:n hajotamisen askeleisiin.

Euroopan ongelmien perkaaminen on aloitettava Euroopan unionin merkityksestä. Mikseivät kansallisvaltio Saksa tai Ranska riitä? Beck pitää edelleen jonkinlaisena ihmeenä unionin prosessia, missä entisistä vihollisista on tullut hyviä rauhannaapureita. Toiseksi Eurooppa ja EU:n kehittäminen estävät yksittäisten maiden menehtymisen maailmanpolitiikassa, koska EU voi tehdä niistä merkityksellisiä globaalitoimijoina. Tämän edellytyksenä on kuitenkin kansallisten intressien uudelleenmuotoilu. Beck julistaa jo vuosituhannen vaihteessa omaksumallaan retoriikalla, kuinka nationalismi on nyt kansallisvaltioiden vihollinen, koska vain kosmopoliittista vakuuttavuutta tavoittelevan unionin kautta ne voivat rakentaa aitoa suvereenisuuttaan. Mutta kaiken taustalla on myös yhteiskuntateorian missio, määritellä uudelleen moderni. On tartuttava itsemurhahenkisiin kehityskuluihin, kuten ilmastonmuutokseen ja finanssikriisiin.

Mutta ennen kuin tällainen uusi eurooppalainen kertomus alkaa elää vahvasti, on Beckinkin kysyttävä, mitä EU voisi merkitä yksilöille. Enemmän Eurooppaa -suunta voi antaa vapautta ja tilaa nuorilekin eurooppalaisille, mielikuvituksen ajatella uutta laillista eurooppalaista tilaa ja Eurooppaa kosmopoliittista visiotaan vasten. Mutta samaan aikaan olemme uudenlaisen eksistentiaalisen epävarmuuden keskellä – puolelta parhaiten koulutettua espanjalaista ja kreikkalaista nuorisoa puuttuvat tulevaisuuden näköalat, työpaikat. Sosiaalisen Euroopan vision

tulee luoda näköala, missä ei vain toistella sosiaalisen turvallisuuden täyttä toteutumista, vaan ensisijassa voitetaan epätietoisuus ja sitä ruokkiva epävarmuus. Tilanne huutaa Beckillä alhaalta–ylös–demokratiaa (Subpolitik). On vastattava kysymykseen, miten yksilöt voivat osallistua eurooppalaiseen projektiin. Julistusta konkreettisemmin Beck on laatinut yhdessä Daniel Cohn-Benditin kanssa manifestin ”We Are Europe”, missä deklamoidaan ”sapattivuotta” jokaiselle eurooppalaiselle käytettäväksi toisessa maassa toimivaan projektiin osallistumiseen tavoitteena eurooppalaisen kansalaisyhteiskunnan mobilisointi.

”Valtioiden ja maailmankansalaisten yhteisö” (Habermas)

Myös Habermas piruilee tiukasti saksalaiselle konformistiselle ja vaali vaalilta elävälle poliittiselle luokalle, joka näyttää voimattomalta finanssikriisin keskellä. Ja media on ylpeä politiikan ja julkisuuden lyhytjänteisestä kohteliaisuushovista, mikä pitää yllä demoralisoivaa poliittista kulttuuria. Schröder ja Merkel ovat Habermasille reagoivia jahkailijoita; vielä Kohlilla oli Adenauerin selviytymisstrategian ja Brandtin idän- ja kolmannen maailman politiikan tapaan painavia eurovisioita rakentaa yhtenäistä Saksaa ja Eurooppaa puhumattakaan ulkoministeri Joschka Fischerin globaalista agendasta Euroopalle.

Beckin tapaan Habermasinkin puhuu paradoksista, ”eurooppalaisesta Saksasta saksalaisessa Euroopassa”. Kansalliset hallitukset ja usein korporaatit nähdään elävien modernien teoriaklassikoiden kirjoituksissa ainoina eurooppalaisina pelureina päätöksenteon eurooppalaisessa nollasummapelissä. Demokraattinen uskottavuus on heikoilla; aamuyön tunneilla Euroopan neuvostossa dramaattisesti aikaansaadut legaalissa mielessä ei-sitovat päätökset johtavat jankaavaan tehottomuuteen, erilaisiin kansallisiin puolustusvoitto-, oikeutus- ja välttämättömyysdebatteihin. Vain selko-oikeudellinen eurooppalainen parlamenttinäkökulma voi Habermasin herkullisen retoriikan mukaan murtaa ja muokata uusiksi ”kansallisten sankareiden tantereen” – ”Brysselin hirviöiden ja meidän välisen juovan” – päiväkohtaisessa mediaspektaakkelissa.

Unionin monetaarisen rakenteen valuvikojen korjaaminen ei riitä, tarvitaan visio kosmopoliittisesta yhteisöstä ja ihmisoikeuksien moderniin genealogiaan perustuvasta inhimillisestä arvokkaasta tari-

nasta. Habermas uskoo universaalien ihmisoikeuksien ja kansallisten kansalaisoikeuksien jännitteen vähenemiseen, kansainväliseen dynamiikkaan ja refleksiivisyyteen – mikä kasvaa maailmanyhteiskunnan systeemisistä riippuvuuksista. Beckin tapaan on kyse modernin projektin jatkosta ja sen ehdoista. Habermaskin nostaa esiin demokraattiset kansalliset rajat ylittävät instituutiot. Kansainväliset sopimukset ja kansallisiin toimijoihin nojaava toimeenpaneva federalismi ovat epätoivoisia menneen ajan viritelmiä. Ei enempää eikä vähempää: ”Kansainvälistä valtioiden yhteisöä on kehitettävä kosmopoliittiseksi valtioiden ja maailmankansalaisten yhteisöksi.”

Eurooppa on nyt modernin yhteiskuntateorian rehabilitoijalle ennen kaikkea perustuslaillinen projekti. Taustalla ovat edelleen Habermasin vanhat lähtökohdat: kansalaisyhteiskunnallinen projekti, poliittinen jännite vallan ja kansalaisyhteiskunnan solidaarisuuksien välillä sekä ylikansalliseksi muokautunut julkisuus. Ehkä juuri tämä poliittisesti uudelleenlöydetty konstitutionalismi on uutta habermasilaista realistiseksi kutsuttua EU-visiointia, vaikka ainahan hän on ollut kiinnostunut kantilaisesta toivosta tavoitella ”globaalia (kansallista) sisäpolitiikkaa”. Aiemmin Habermas perkasi Euroopan kehityksen universaalia mallia sekä koloniaalisia ja kolmannen valtakunnan perintöjä ja halusi löytää eurooppalaisen identiteetin tietoisena konstruoituna käsitteenä (esim. Habermas & Derrida 2003).

Saksalaisen Euroopan ”Schriftstellerit”?

Kari Paakkunainen (KP): Miten olet kohdannut Beckin ja Habermasin kirjoitukset?

Mikko Virtanen (MV): Viimeistelen tällä hetkellä systeemitoreettista metodologiaa kehittäväää väitöskirjaa Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella. Tieteellinen kotini on Saksan Münchenissä, jossa olen toiminut kahdesti vierailevana tutkijana professori Armin Nassehin oppitulin piirissä. Paikallisen Ludwig Maximilians -yliopiston sosiologian laitoksella kerrosta alempana on Ulrich Beckin oppituli tutkimusryhmineen. Beck itse on kuitenkin jo eläköitynyt professuuristaan ja hänen työnsä jatkajan löytäminen on osoittautunut Münchenissä hankalaksi.

Olin paikalla Beckin ”Futures of Modernity” -nimeä kantaneessa eläköitymiskonferenssissa keski-

kesällä 2009 mainitun LMU:n juhlasalissa. Mukana oli liuta nykysosiologian suuria nimiä, kuten Bruno Latour ja Richard Sennett. Tulevaisuuteen kurkotavasta nimestään huolimatta ilmassa oli pikemminkin aikakauden lopun tunnelmaa: beckiläinen sosiologia tutkimusohjelmineen näytti sittenkin hiipuneen pikkuhiljaa, erityisesti puuttuvien vahvojen tutkimustulosten valossa, samalla kun ohjelman isän oli aika siirtyä syrjään. Toisaalta akateemisen sosiologian tutkimuskenttä ei käy yksiin aikalaiskommentaarien areenan kanssa, ja Beckin valovoima jälkimmäisellä näyttää säilyneen huomattavasti edellistä paremmin.

Olen seurannut aiemmin aktiivisesti Beckin teoreettisia kehittäjiä ja ruodin refleksiivisen modernisaation teorian yhteiskuntateoreettista ydintä aikoinaan jo sosiologian pro gradu -työssäni (Virtanen 2007). Olen ollut muutoinkin kiinnostunut saksalaisesta yhteiskuntateoreettisesta ja yleisemmin yhteiskunnallisesta keskustelusta myös kotimaastani käsin. Näistä näkökulmista Jürgen Habermas on itsestään selvästi nimi, jota ei voi ohittaa. Niin ikään nykyisin Münchenin alueella asuvan, 84-vuoden ikään ehtineen Habermasin ajattelua olen seurannut ennen kaikkea hänen aiemman teoreettisen päävastustajansa, Niklas Luhmannin, avaamasta systeemitoreettisesta näkökulmasta käsin. Näin ollen näkemysni taustalla vaikuttaa toisaalta keskittyminen lähinnä Habermasin sosiologisen yhteiskuntateorian alan tuotantoon ja toisaalta hänen omasta ajattelustaan selvästi poikkeava, keskuksettomuutta ja ohjailtavuuden ongelmia painottava yhteiskuntanäkemyks – ja tämä lähtökohta koskee toki myös Beckin ajatusten kommentointia.

KP: Kun luet Beckin ja Habermasin argumentteja ja vuodatusta poliittisena kansalaisena, inspiroivatko kirjoitukset sinua ja oletko itse juuri nyt jotenkin erityisen avoin vastuuttoman poliittisen establishmentin arvostelulle? Mitä nämä teoreetikoiden pamfletit ovat? Ovatko ne ilmaus saksalaisesta historiallisesta itsekritiikistä ja kriittisestä akateemisesta instituutiosta ja intellektuaalisesta vastuusta Euroopasta? Tarvitsevatko saksalaiset teoretikotkin tällä hetkellä ”enemmän Eurooppaa” -metaforan edetäkseen pohdiskelussaan? Entäs meillä, suomalainen huoli ja kritiikki euroriskien väistelyn oloissa jäävät kummallisen etäisiksi tai skandaalinkäryisiksi, kuten Castellsin ja Himasen tapauksessa?

MV: Yhteiskuntatieteellisesti valvutuneita kannanottoja Euroopan ja eurooppalaisuuden nykytilanteesta lukee mielellään ja tilaus tämän tyyppiselle keskustelulle on mielestäni aivan ilmeinen. Toisaalta talouskurin ortodoksia kansallisine kurimuksineen tuntuu lamauttavalta ja kysymykset globaalin talouden yhteiskunnallis-inhimillisten vaikutuksien vääjäämättömydestä ja perinteisen politiikan voimattomuudesta niiden patoamisessa liian monisyisiltä ja mutkikkailta. Toisaalta taas on hankala keksiä otollisempaa tilannetta yhteiskunnallisille kriittisille diagnoosille ja suunnan hahmotuksille.

Sekä Beck että Habermas ovat kunnostautuneet kumpikin jo pidemmän aikaa tarkkanäköisinä aikalaisdiagnostikkoina ja luonnehtineet yhteiskunnallisia tilanteita kiinni ajassaan, välillä hyvinkin kriittisesti. Kumpikin on lisäksi pyrkinyt tavoittelemaan saksalaista yhteiskuntaa ja sitä koskevaa yhteiskunnallista keskustelua laajempaa tulokulmaa ja suhteuttamaan tältä pohjalta saksalaista kontekstia osaksi laajempia keskinäisyhteyksiä, sekä historiallista että yleiseurooppalaista ja globaalia. Lisäksi saksalaiseen intellektuelliperinteeseen kuuluu erottamattomana osana oppitulojen haltijoiden aktiivinen osallistuminen julkiseen keskusteluun, toimiminen niin sanottuina Schriftstellereinä. Toisin sanoen professorit toimivat perinteisesti myös akateemisina aikalaismomentoijina laajemmalla julkisuuden areenalla, erityisesti laadukkaiksi miellettyjen sanoma- ja aikakauslehtien kolumnien ja kommentaarien kautta. Tähän perinteeseen liittyy myös akateemisten kirjoittajien keskinäistä keskustelua ja kommentointia, siis yliopistomaailmaa laajemmän yleisön poliittisessa julkisuudessa. Näistä näkökulmista tarkasteltuna pamfletit eivät ole, kirjoittajiensa tuotoksina, mitenkään erityisen uutta ja yllättävää – vaikka tämä ei tietenkään tarkoita, ettei nykyhetki olisi tämän tyyppiselle keskustelulle erityisen otollinen.

Mielenkiintoinen kysymys on ilman muuta saksalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun sisäänrakennettu (saksalaisuuden) jatkuva kriittinen introspektiivisuus ja tämän suhde eurooppalaiseen nykykontekstiin. Helppo tulkinta olisi sen suuntainen, että Saksan noustua Euroopan voimatekijäksi ja velkaisten maiden kurittajaksi yleiseurooppalaisella vyönkiristyspolitiikalla, on saksalaisintellektuellien kriittinen näkökulma laajentunut samalla ”saksalaisen Euroopan” tarkasteluhorisontiksi: kritiikin kohteena on koko Euroopasta vastuussa oleva Merkelin Saksa ja kontekstina koko sen vaikutuspiiri. Ja tästä

näkökulmasta nykyhetkeä peilataan herkästi laajempiin tarkasteluhorisontteihin, erityisesti maan historiaan ongelmiseen. Näin ollen ”enemmän Eurooppaa” -argumentaatio poliittisen ja sosiaalisen tiheyden merkityksessä on saksalaisintellektuelleillemme lähes välttämätöntä. Kyse ei ole nykyisyyden affirmaatiosta vaan eurooppalaisten ideaalien pohjimmaisesta. Beck ja Habermas ovat toki pohtineet yhteiskunnallisia tapahtumia ja mahdollisuuksia kansallisvaltiot ylittävistä näkökulmista pitkin mitavia uriaan, mutta ehkäpä eurooppalaisessa kriisikikkin luonnehditussa nykytilanteessa on silti jotain erityistä, joka kirvoittaa tämän tyyppisiä puheenvuoroja. Näkisin, että saksalainen pitkä akateemisen aikalaisdiagnostiikan perinne ja Saksan osittain ongelmalliseksi katsottu nousu vaikeuksissa olevan unioni-Euroopan keskipisteeseen muodostavat yhdessä taustan näille puheenvuoroille.

Saksalaisen ja suomalaisen Eurooppa-keskustelun erojen tausta on moninainen. Eroavaisuuksia tuottavat lähtökohtaisesti poikkeavat Eurooppa-horisontit, näkemykset yhteistyön (historiallisesta) ytimestä ja maiden omasta positiosta eurooppalaisessa yhteistyössä. Saksassa EU on lähtökohtaisesti rauhan unioni ja yleiseurooppalaisuudessa kulkee mukana kansallisen sovituksen pohjavire. Toisin sanoen eurooppalaisuudessa on kyse aina myös moraalisen ulottuvuuden kysymyksistä. Yhteistyö on pohjimmiltaan ratkaisu, ei ongelma. Oman lisänsä tuo myös kiviliaaksi osoittautunut kahden Saksan kysymys, joka kulkee mukana Eurooppa-keskusteluissa, myös eräänlaisena EU:n laajentumisen laboratoriona. Vaikka kaikenlainen eurooppalaisen yhteistyön kyseenalaistaminen oli pitkään lähes tabu (Länsi-)Saksassa, ei saksalainen nykykeskustelu ole kuitenkaan ainoastaan Eurooppa-myönteistä ja yhteistyön syventämistä puoltavaa. Olennaista on kuitenkin se, että yhteistyön syventämisen ja ”eurooppalaisen universalismin” kritiikeissä korostuvat lähinnä pragmaattis-oikeudellinen näkökulma kansallisvaltioista keskinäisten sopimusten legitimeinä osapuolina sekä tilan jättäminen kulttuuriselle pluralismille, ei lähtökohtainen yhteistyöstä vetäytyminen tai omaan kansalliseen asemaan nojaava nationalismi sinänsä.

Suomalaisessa katsannossa on puolestaan korostunut kansallisen identiteetin määrittäminen kylmän sodan jakolinjojen pohjalta – halu osaksi länttä. Tärkeä näkökulma nykykeskustelussa ei ole juurikaan korostettu europoliittisia ja rauhanpyrkimyksellisiä tai ylipäänsä yleiseurooppalaisia, historiallisia näkökan-

toja, vaikka myös oma eurooppalainen erityisyytemme on vahvasti historiallis-poliittinen. Asiantuntijakeskustelun painopiste näyttäisi olevan sen sijaan reaalisesti määritellyssä nykyisyydessä, erityisesti talouden asiapakkojen muodossa – ja tämä koskee myös EU-kriittisiä puheenvuoroja, joissa keskeiseksi kysymykseksi on noussut, kansallismielisten kriitikkojen kielellä ilmaistuna, se miksi Suomen pitäisi maksaa muiden (itselleen aiheuttamista) ongelmista. Erityisesti toimintamahdollisuuksia ja vastuita koskevilla kysymyksillä historiallisesti monimuotoinen ja -tavoitteinen Euroopan unioni kutistuu suomalaisessa nykykeskustelussa helposti lopulta Euroopan keskuspankiksi. Näkemys on yksioikoinen jo käytännön tasolla, sillä EKP:n toiminta on itse asiassa poliittisin sopimuksin pitkälle rajoitettua. Ehkä tämänhetkisen talouskomissaarin suomalaisuudella on myös jonkinlainen osuus näkemysten vahvaan talouspainotteisuuteen.

Beck, aikalaisdiagnostikko *par excellence*; Habermas, yleisen yleiskatsauksettomuuden apostoli

KP: Sosiologiassa on viime vuosikymmeninä puhuttu paljon ja monimielisesti yhteiskuntatieteen aikalaisdiagnooseista tai -diagnostiikasta. Toisaalta Anthony Giddensin ja Jürgen Habermasin tiiliskivikirjojen kaltaiset yhteiskuntateoriat ovat rapautuneet yhteiskunnan esityksinä tai vanhentuneet yhteiskuntatieteen tutkintovaatimusten fokusteksteinä. Tilalle on tullut muun muassa näiden teoreetikoiden aikaalaistaustoitoksia ja poliittisesti ladattuja ja oivaltavia deklamaatioita. Mikä on näiden *Zeitgeist*-kirjoitusten arvo ja merkitys – erityisesti ajatellen Beckiä ja Habermasia?

MV: Oma taustani on saksalaisessa yleisessä yhteiskuntateoriassa, erityisesti sen systeemiteoreettisessa näkemyksessä, jossa perimmäisenä pyrkimyksenä on kokonaisyhteiskunnallisesti kattavan ja sisäisesti ristiriidattomien käsitteistön kehittäminen, ja tulokulma on korostetun deskriptiivinen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna esimerkiksi Beckin refleksiivisen modernisaation teoria, jota pidän Beckin ajattelun teoreettisena ytimenä, näyttää paitsi teoreettisesti puutteelliselta myös yltiöpäisen normatiivisesti ladatulta. Beck itse on kuitenkin esittänyt toiveen, että refleksiivisen modernisaation teoriaa arvioitaisiin ennen

kaikkea yhteiskuntateoriaa, jäsentyneenä ja kokonaisvaltaisena, empiirisen tutkimuksen tulokset huomioonottavana käsitteistönä, joka toimii näkökulmana uusille tutkimuksille. Mutta arvioituna juuri tällaisena yhteiskuntateoriaa, ja kontrastoituna esimerkiksi mainittuihin Giddensin ja Habermasin teoreettisiin yleisesityksiin, refleksiivisen modernisaation teoria ei lunasta odotuksia.

Toisaalta Beckin ajattelu on äärettömän tarkkanäköistä, käsitteellisesti rikasta ja oivaltavaa. Jos yhteiskuntatieteiden kentässä sallitaan yksi, vaikkakin pieni ruutu *Zeitdiagnoselle*, on Beck eittämättä genren nykyklassikko. Ensinnäkin hän viritti jo varhain 1980-luvulla ympäristökysymykset, laajasti ymmärrettyinä, huomioon ottavan yhteiskuntateoreettisen diskurssin ja käsitteistön tuomalla riskin ja haitakeiden jakaantumisen näkökulman valtavirtasosiologiaan. Lisäksi hänen saksalaisesta kontekstista ponnistavat näkemyksensä yhteiskunnallisten orientaatorakenteiden rapautuessa pakkoyksilöllistymiseen tuomituista, omaa biografiaansa lähes kartatta työstävistä yksilöistä ja tähän kytkeytyvästä alhaalta–ylös–politiikasta (*Subpolitik*) yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotona ovat ohittamaton osa yksilön ja yhteiskunnan suhdetta tematisoivaa nyky-yhteiskuntatiedettä.

Kolmantena ja nykyisin voittopuoleisesti korostuvana tematiikkana Beckillä on puolestaan kosmopoliittisuus, niin normatiivisena ihmiskunnan parempaan tulevaisuuteen tähtäävänä visiona kuin yleisenä metodologisena ohjenuoranakin. Tähän juonteeseen kytkeytyvät myös Beckin Eurooppapuheenvuorot, mutta eivät irrallisina vaan kaikkia kolmea aihealuetta, riskejä, yksilöllistymistä ja alapolitiikkaa sekä kosmopoliittisuutta, sisältävinä ja näin ollen sisäisesti johdonmukaisina kannanottoina. Taustana tälle monipuoliselle diagnostikalle toimii Beckin näköala empiirisen yhteiskuntatutkimuksen lähtökohtiin ja tuloksiin *Soziale Weltin* pitkäaikaisena päätoimittajana. Beckin diagnostikassa ei siis ole kyse eläköityneen saksalaisprofessorin nojatuolipamfletismista vaan yhteyden nyky-yhteiskuntatieteeseen säilyttäneestä tarkkanäköisestä aikalaisdiagnoosista, jolla on vähintäänkin virittävä vaikutus varsinaiseen empiiriseen tutkimukseen ja siihen kytkeytyvään tutkimusteoriaan.

Habermasin osalta tilanne on haastavampi. Toisaalta sosiologi Habermasin tuotannosta löytyy johdonmukaisuuteen ja kattavuuteen kurkottava yleisen yhteiskuntateorian komponentti kommunikatiivisen

toiminnan teorian ja siihen kytkeytyvän yhteiskunnallisten instituutioiden arkkitehtuurin muodossa sekä tätä taustoittavaa julkisuuden historian tarkkänäköistä tutkimusta. Toisaalta Habermas tunnetaan erityisesti angloamerikkalaisessa keskustelussa ensisijaisesti yhteiskuntafilosofina, muun muassa deliberatiivisen demokratiateorian tärkeänä kehittäjänä ja universaalien egalitarismin vaikutusvaltaisena puolestapuhujana. Hän on myös omaksunut vahvan ja aktiivisen yhteiskunnallisen yleisintellektuellin roolin pitkin mittavaa uraansa käyden yhteiskunnallista debattia viimeksi esimerkiksi aiemman paavin, Joseph Ratzingerin, kanssa. Vaikka Habermasin tuotannossa on erilaisia juonteita, säilyvät perustavat komponentit samoina: kansalaisyhteiskunnallisen julkisen sfäärin korostus, demokratian puolustus, ihmisoikeudet ja näistä käytännössä väistämättä juontuva kansallisvaltiollisen näkemyksen suhteellistava tarkastelukulma. Taustan näille tematiikoille luovat frankfurtilainen näkemys yhteiskuntatieteen ja filosofian yhdistämisestä sekä laajempaan aikalaiskeskusteluun osallistumisesta.

Jos Beckiä voi pitää sosiologisena aikalaisdiagnostikkona *par excellence*, voisi Habermasin tuotannosta sanoa pikemminkin löytyvän aikalaisdiagnostisia elementtejä. Esimerkiksi käsillä olevassa Eurooppa-puheenvuorossaan hän pyrkii argumentoimaan johdonmukaisesti yhdistämällä kansainvälisen lain ja oikeusteorian näkemykseen kahdennetusta kansalaisuudesta: yksilöt olisivat yhtä aikaa sekä kansallisvaltioiden että Euroopan unionin kansalaisia. Lisäksi hän korostaessaan lähtökohtaisesti kansalaisyhteiskunnan roolia tuo julki myös empiirisiä varauksia kosmopoliittisen yhteisön mahdollisuuksiin globaalin oikeutetun hallinnan lähteenä ja legitimoijana, erityisesti verrattuna kansallisvaltiolliseen konstellaatioon. Toisin sanoen, vaikka Habermas puolustaa normatiivisesti ja vankasti sekä universaaleja inhimillisiä periaatteita että systeemien kolonisaation välttämättä kansallisvaltiot ylittävää patoamista, tukeutuu hän nykyisin oikeusfilosofian ja kansainvälisen politiikan teorioihin, eikä ole enää viimeisinä vuosikymmeninä ammentanut niinkään sosiologis-diagnostisista aiheista, kuten yhteiskuntarakenteen (muutoksen) ja yksilön suhteesta.

Mitä aikalaisdiagnostiikkaan ja sen arvoon ja oikeutukseen tulee ylipäänsä, niin nyky sosiologian näkökulmasta tällaiset vahvemmin ajassa kiinni olevat yleiskommentaarit ovat nousseet näkemyksiin mukaan varsinaisten kattavuutta ja yleisyyttä ta-

voittelevien yhteiskuntateoreettisten tarkastelujen harventumisen vanavedessä. Sen lisäksi, että diagnooseilla on empiiristä tutkimusta niin aiheiden kuin tutkimustapojenkin osalta haastava merkitys, näkisin, että niillä on myös yleisempi oikeutus. Jonkinlaiselle nykyisen yleiskatsauksettomuuden yleiskatsauksellisuudelle, eräällä tavalla helpottavalle kokonaisuuspaatokselle näyttäisi olevan edelleen, tai jopa: erityisesti nyt, tilausta. Jos tämän ruudun kattaminen on käynyt haastavammaksi aikaa vievillä huolellisesti kehitellyillä käsitteistöillä, niin parempi kevyemmin virittynyt diagnostiikkakin kuin jatkuvasti kutistuva ruutu.

Normatiiviset pyrkimykset ja reaaliyhteiskunnan sotkuiset empiriat

KP: Molemmat kirjoittajat puhuivat varsinkin aiemmin modernin yhteiskuntateorian tarkistamisesta – sen ytimien rehabilitoinnista tai toisesta modernista. Molemmille epävarmuus, yksilöllistyminen ja globalisaatio sekä yhteiskunnallisten liikkeiden jatkuva voima merkitsevät hurjia muutoksia, metamuutoksia. Elämänpoliittisia aloitteita voi seurata instituutioiden mahdollisuudet muuttua. Onko Beckin ja Habermasin Eurooppa- ja EU-kirjoituksilla yhteys teoreettiseen uudistuspyrkimykseen?

MV: Kyllä, ainakin osittain. Näen näiden Eurooppa-puheenvuorojen kytkeytyvän kummankin yleisempään ajatteluun melko johdonmukaisesti. Erityisesti Beckin tuotannossa korostuu vahva yhteiskuntatieteellisten näkökulmien kalibroimisen ja tarkastelukulman laajentamisen vaatimus. Toisaalta tässä piilee myös aikalaisdiagnoosien ja normaalitutkimuksen välinen epäsuhta. Esimerkiksi yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi ei itsestään selvästi kasva, jos tutkimukset viritetään ”säiliöyhteiskunnat” ylittäviksi, sillä budjettivalta on edelleenkin voittopuolisesti kansallisvaltioilla. Lisäksi nykykehitys ei ole täysin vastannut uumoiluja globaaleille kohtalonyhteyksille pohjautuvasta yhteiskansalaisyhteiskunnallisesta aktivoitumisesta. Jo Euroopan tasolla esimerkiksi finanssikriisi näyttäisi tuovan mukanaan myös poteroitumista yleiseuroopalaisen samassa veneessä-ajattelun sijaan ja oheen.

”Vastamodernit” instituutiot, kuten kansallisvaltiot ja ydinperhe eivät liioin ole menettäneet täysin merkitystään, kaikkein vähiten poliittisen järjestel-

män ensisijaisena kontekstina ja yksilöiden identiteetin rakennusaineiksina. Beck on itsekin myöntänyt hänen mukaansa myös metodologisesti vanhakan- taisten ”zombie-kategorioiden” jälkeisen yhteiskun- tatutkimuksen haasteellisuuden. Radikaalin näkö- kulman vaihdon välttämättömyys ei siis näytä näin ollen mitenkään itsestään selvältä, eikä koko ilmiö tyhjene vasta-argumenttiin, jonka mukaan näemme sen mitä käsitteellisesti viritymme näkemään. Var- sinkin Beckin vaatimuksiin tarkastelutapojen muu- toksista liittyy itsestään selvästi vahvoja toiveita tar- kastelun kohteiden muutoksesta.

Toisaalta Eurooppa-keskustelu näyttääytyy kum- mallekin myös hieman työlääksi. Jos näkökulma on lähtökohtaisesti globaali, niin regionaalinen konstellaatio on tavallaan vasta puolitiessä. Erityisesti Beck tuntuu puhuvan ajoittain kosmopoliittisuudesta ja yleiseurooppalaisuudesta sekaisin. Lisäksi lähtökoh- tainen kansallisvaltiollisen näkökulman ylittäminen ei vielä kerro siitä, miten tämä tulisi tehdä missäkin yhteydessä. Habermas korostaa puolestaan kansal- lisvaltiollisten poliittisten yksiköiden kontingenttia rakentumista, mutta tunnustaa samalla näiden rool- in yleiseurooppalaisessa perspektiivissä erityisesti järjestyksenpidon näkökulmasta ja subsidiariteetti- periaatteen pohjalta. Hän pohtii kuitenkin myös kansallisvaltiolliset rakenteet ylittävien hallintamu- tojen legitimitietikysymystä nykyisten euroinsti- tuutioiden valossa ja pyrkii kytkemään nämä ajatus- kulut johdonmukaisesti yleiseurooppalaiseen näkö- kulmaan sekä korostaa erityisesti YK:n roolin uudel- leenarviointia rauhan ja ihmisoikeuksien viimekä- tisenä takaajana.

Universaalien egalitarismin edellyttämän kantilai- sen maailmankansalaisen ja kansalaisvaltiokansalai- sen välinen kysymys odottaa kuitenkin vielä lopul- lista ratkaisuaan, ja mukaan pitäisi saada myös Eu- rooppa-perspektiivi, mahdollisimman johdonmu- kaisesti. Tässä Habermas korostaa viime kädessä perustuslaillista federalismia ja asettaa EU:n perus- tuslain viimekätiseksi eurooppalaiseksi legitimaatio- perustaksi. Hän jopa paaluttaa konkreettiset toimen- pidesuositukset legitimiin eurooppalaisen parlamen- tarismin toteutumiseen. Perustuslakiin nojaava poliittinen eurooppalaisuus asettuu Habermasilla sekä ylikansallisten markkinavoimien suitsijaksi että nurkkapatrioottisten skeptikkojen illuusioita per-

kaavaksi valistukseksi. Mutta mikä on lopulta eu- rooppalaisten normatiivisten periaatteiden suhde universaaleihin periaatteihin; tuleeko Habermas asettaneeksi eurooppalaiset, väistämättä partikulaa- riset normatiiviset näkemykset universaaleiksi mit- tatikuiksi agendassaan? Lisäksi mahtipontisen pe- rustuslaillisen Euroopan idea kohtaa konkreettisia ongelmia. Kyse on sekä eurooppalaisen hallinnan legitimitietistä ja sen vajavaisuudesta että yleiseu- rooppalaisen kansalaisyhteiskunnan, poliittisen jul- kisuuden ja ylipäänsä kansallisvaltiot ylittävien koh- talonyhteyksien verrattain kituliaasta kehkeytymi- sestä. Legitimitietiongelmat tulivat konkreettisesti esille esimerkiksi Lissabonin sopimukseen liittyvien kansanäänestysten yhteydessä. Media välittää kyllä esimerkiksi kreikkalaisten kärsimystä saksalasiin kotitalouksiin, mutta yhteisen kokemuksen kautta aktivoitua vahvassa mielessä eurooppalainen kan- salaisyhteiskunta odottaa vielä nousuaan. Kuinka Habermas välttää ajautumasta luonnostelevaan ja kannattamaan eliittien Eurooppaa, kaikesta huoli- matta?

Jos Habermasin ajattelua tarkastelee lähtökohtai- sesti yhteiskuntafilosofisena diagnoosina, on kosmo- poliittinen näkökulma hänen ajattelunsa itsestään selvä lähtökohta. Kosmopoliittinen yhteisö ei kui- tenkaan koostu yksinomaan kosmopoliittisista kan- salaisista vaan kansallisvaltioilla ja Euroopan unio- nilla on myös oma roolinsa. Habermasin voisi näh- dä venyttelevän tässä sinänsä varsin radikaaliin ”globaalien sisäpolitiikan” mahdollisuuteen perustu- vassa ajatuskuviossaan kuitenkin pitkälti jalat maas- sa. Vaikka katse kohdistuu kansallisvaltioiden yli, ei kansallisvaltiollisia rakenteita kuitenkaan lähtökoh- taisesti hylätä. Tarkastelun viimekätinen viitepiste ja normatiiviset tavoitteet säilyvät toisin sanoen glo- baaleina – tai jopa universaaleina – mutta kansallis- valtiollisten poliittisten rakenteiden ja paikallisten lojaalisuuksien sitkeys on empiirinen tosiasia, jota hän ei voi sivuuttaa. Habermas siis toisaalta ajaa omaa perustuslaillisen Euroopan ja kosmopoliittisen yhteisön tavoitettaan ponnekkaasti mutta toisaalta näyttäisi kuitenkin tunnustavan normatiivisen pyr- kimyksensä ja empiirisen yhteiskunnallisen sotkui- suuden välisen jännitteen – minusta Beckiä realisti- semmin.

Harmaapäiset intellektuellit eivät löytäneet-kään yhteistä tutkimussuunnitelmaa?

KP: Beck ja Habermas ovat saaneet runsaasti kritiikkiä normatiivisesta tutkija-asenteesta ja empiirihistoriallisen tutkimuksen puuttumisesta. Beck kuvaa raivolla jossain taloudellisen globalisaation ”tuolla puolella” rakentuvaa toista modernia – Habermas rakentaa deliberatiivista puheyhteisöä aika epäpoliittisin termein, nyttemmin transnationaalinen demokratian tasolla. Beck on kirjoittanut ”metodologisen nationalismin” ylittävistä ”postempiiristen” aineistojen analyyseistä sekä jo 2000-luvun alussa laajoista dokumentoivista tutkimusprojekteista samassa hengessä. Kymmenen tai viisitoista vuotta sitten Beck ja Habermas löysivät toisensa tekstiensä referensseissä ja kosmopolitiikan teeseissä – oli puhetta myös tuotteliain harmaantuneiden intellektuellien yhteistyöstä. Miten empiiristen tutkimusprojektien ja yhteistyön on käynyt?

MV: Näkisin, että kysymys empiirisen tutkimuksen tulosten pohjalle rakentamisesta ja toisaalta empiiriseen käyttöön kalibroidun käsitteistön työstämisestä koskee erityisesti Beckin projektia. Beck on pyrkinyt aidosti kehittämään refleksiivisen modernisaation teorian pohjalle rakentuvaa tutkimusohjelmaa, koonnut tutkimusryhmän ja saanut tähän tarkoitukseen mittavan rahoituksen. Jo vuosikymmenet vapaan intellektuellin roolista nauttinut Habermas on puolestaan irrottautunut diagnooseissaan empiirisestä yhteiskuntatutkimuksesta ja argumentoi lähinnä yhteiskunta- ja oikeusfilosofian sekä politiikan teorian näkökulmista. Vaikka Habermas on toisaalta, frankfurtalaisen perinteen mukaisesti, pyrkinyt yhdistämään (yhteiskunta)filosofiaa ja yhteiskuntatiedettä läpi tieteellisen uransa, on hänen nykydiagnoosiansa kytkös yhteiskuntatieteellisiin aineistoihin selkeästi Beckiä epäsuorempi. Tämän tarkastelun kannalta mielenkiintoinen hetki koettiin kymmenisen vuotta sitten, kun Beck luonnosteli refleksiivisen modernisaation teorian päivityksen ja marssitti Habermasin sen kulmakivien takuumieheksi.

Beck ehti kehittää refleksiivisen, omia epä- tai vastamoderneja piirteitään modernisoivan modernisaation ajatusta käytännössä kaksikymmentä vuotta eksplikoimatta tarkemmin sitä, millaisille normatiivisille periaatteille uusi, toinen moderni lopulta rakentuu – jos tällaisia ylipäänsä olisi olemassa.

Pitkin matkaa kehiteltyt raflaavat käsitteet, kuten ”metamuutos” tai ”radikaali muutos”, laittoivat ajattelemaan toista modernia täysin uudenlaisena tilana, jossa ensimmäisen modernin järjestytyt ja instituutiot ovat pikkuhiljaa hiipuneet ja menettäneet merkityksensä. Beck joutui selkiyttämään kantojaan erityisesti suhteessa erilaisiin postmodernista innostuneisiin kantoihin. Ja – Beckin mukaan – tässä apuun tuli vuonna 2005 (eurooppalaisen) modernin suurin puolestapuhuja, Jürgen Habermas. Beck ilmoitti Habermasin tutustuneen huolellisesti refleksiivisen modernisaation teoriaan, josta konkreettisenä osoituksena olisi Habermasin artikkeli ”Kommentar zu Ulrich Beck: Modernität und der gesellschaftliche Umgang mit Andersheit”, jonka oli määrä ilmestyä Beckin ja Erfurtissa vaikuttavan Martin Mulsonin toimittamassa antologiassa. Tietääkseni sen enempää antologiaa kuin Habermasin artikkeleliakaan ei kuitenkaan ole julkaistu missään.

Olellaista on kuitenkin se, että Beck, kaikesta aiemmasta metamuutospuheestaan huolimatta, tyypistää modernin refleksiivisuuden ainoastaan ensimmäisen modernin instituutioiden liudentumiseen, jotta modernin oikeat perimmäiset periaatteet pääsevät vihdoinkin vapaiksi. Nämä modernin periaatteet Beck lainaa sanojensa mukaan Habermasilta viitaten edellä mainittuun artikkeliin. Oikea ja oikeudenmukainen moderni rakentuu näin ollen perinteiden itsekriittisen haltuunoton (refleksiivisyys), solidarisuuden egalitarististen muotojen kehittämisen (egalitarismi) ja omaa elämää koskevan asiantuntijuuden (subjektiivisyys) periaatteille. Näille periaatteille pidäkkeiksi muotoutuneet instituutiot, erityisesti kansallisvaltio ja ydinperhe, liudentuvat periaatteiden toteutumisen tieltä refleksiivisen modernisaation väijäämättä edessä kohti toista modernia. Tällaiseen sisällöllisiin välttämättömyksiin pohjautuvaan historiankäsitykseen, jossa erilaisille toimijoille jää ainoastaan mahdollisten esteiden raivaaminen valmiiksi postuloitujen periaatteiden tieltä, ei voi olla suhtautumatta kriittisesti.

Globaalin yhteiskunnan analyysi rakenteina ei rakenteena?

KP: Monet tutkijat 2000-luvulla korostavat, ettei nykyisiä sosiaalisia ja poliittisia järjestelmiä voi enää teoreettisen sosiologisesti konstituoida ainakaan helppojen empiiristen dokumenttien avulla. Ne ovat

aukinaisia ja poliittisia. Valtio-oppineethan ovat monia sosiaalisen mallittajia, systeemioletuksia ja sosiologiaa konstituujia arvostellen – jo modernin sarastuksesta saakka – korostaneet kontingenssia poliittisten toimijoiden aktiivisena tilana ja peliä epävarmuudella politiikan edellytyksenä ja taitona (Machiavellista ja Weberistä Kari Paloseen).

Nyttemmin väitetään, että juuri refleksiivisen tai riskiyhteiskunnan tieto ja empiiriset dokumentit ovat politisoituneet ja ne ovat korrektisti tai robustisti ”totta” vain kontekstuaalisesti – riskiongelmia jakavien osallisten näkökulmissa tai hehtisessä toiminnassa. Samalla riskien kokemus globalisoituu ja elämänpoliittinen riskirefleksio otetaan annettuna monissa moderneissa instituutioissa. Eurooppapohdinnassa on pitkään toisteltu eritoten Beckin kritiikkiä metodologista nationalismia ja sen aineistoja kohtaan. Monesti metodologinen kosmopolitismi kuitenkin vaatii Euroopan asemointia globaalisti. Samalla esimerkiksi medioituminen, hyödykeistyvät kulttuurit ja yksilöllistyminen fragmentoivat yhteiskunnan kokemista ja siitä saatavaa tietoa. Yhteiskuntatiede ei enää niinkään teoretisoi vaan tautologisesti palaa riskiseen tietoon, säiliöyhteiskuntien murtumiseen ja yksilöllistymiseen perustuviin selityksiin. Annetaanko tässä kaikille aktiivisille kansalaisille raskaita tiedonpolitiikan ja asiantuntijuuden vastuuta?

MV: Beckin ja Habermasin avaukset sekä nykyinen Eurooppa-keskustelu ylipäänsä heijastelee minusta myös yleisemmin yhteiskuntateorian näköaloja ja näköalattomuuksia. Kokonaisyhteiskunnallisen (konstituution) tarkastelun mahdollisuus on yksi kysymys ja tällaisten tarkastelujen toivottavuus toinen. Jos jälkimmäiseen vastataan positiivisesti, riippuu konstituutiotarkastelun mahdollisuus tulokulmasta ja yleisyyden tasosta. Diagnostisesti nyky-yhteiskunta näyttää avautuvan ainoastaan fragmenteina ja heterogeenisyyksinä. Jos lähdetään liikkeelle esimerkiksi Beckin hellimästä riskiyhteiskunnan konseptiosta, havaitaan nopeasti, kuinka atomisoiva ja kuormittava riskidiskurssi lopulta on: yksilöt ikään kuin pakotetaan asiantuntijoiksi – omaan elämäänsä hyvin konkreettisesti vaikuttavien tekijöiden ja kehityskulkujen riskilaskelmoijiksi. Asiantuntijat tarjoavat, usein vieläpä ristiriitaisen informaation, jonka kukin yksilö sovittaa osaksi oman elämänsä päätöksentekoa. Oman elämänsä asiantuntijuus on jokaisen yksilön oman elämän asiantuntijuutta. Pää-

tökset ja niiden mukanaan kantamat riskit kohdataan ja niistä otetaan vastuu yksilöinä.

Riskin kautta muodostuu myös yhteiskunnallisia jakolinjoja; ensinnäkin sen mukaan, kuinka kykeneviä yksilöt ovat ylipäänsä omaksumaan riskiajattelun, tekemään riskikalkyylejä koulutuksesta elämäntapaan ja terveyteen sekä asuinpaikan valintaan. Haitakkeiden (todennäköisyyksien) jaot kertautuvat lisäksi monin tavoin. Esimerkiksi helsinkiläinen sähkönkuluttaja voi huomauttaa sähköttä myrskyn aikana jääneelle haja-asutusalueen sähkölaskun maksajalle, että tämän ottama asuinpaikkariski sattui tällä kertaa aktualisoitumaan, vaikkapa ilmajohdon päälle kaatuneen puun vuoksi. Asuminen kaupunkien ulkopuolella on toisaalta halvempaa, mutta samalla infrastruktuurisesti riskaabelimpaa. Tällainen riskijärjestyminen läpäisee helposti koko yhteiskunnan, koska riskille on mahdollista määrittää hinta ja riskien kautta on mahdollista allokoida (euromääräisiä) vastuuta. Riski muuttaa jäsentymättömiä vaaroja, hallitsemattomia ei-toivottuja tapahtumia, kalkyloitavissa ja ennakoitavissa oleviksi riskeiksi, jotka ovat käytännössä rahamääräisiä joko eksplisiittisesti tai vaihikka. Esimerkiksi Eurooppa-yhteistyöllä ei tästä tulokulmasta ole juurikaan merkitystä, mikäli sen kautta ei pystytä patoamaan talouden atomisoivaa kehitystä. Toisaalta esimerkiksi pankkiunioni voisi aidosti tukkia finanssiriskien ulkoistamista kansalaisten suuntaan. Toivottomuuskin on näköalatto-muutta.

Yhteiskuntateorian näkökulmasta taustalla kummitteleva atomismi on klassinen ongelma. Onko nykyajassa jäljellä enää ”sosiaalista”, jonkinlaisen inhimillisen yhteenliittymismahdollisuuden ehtojen muodossa? Minusta koko tämän tyyppistä lähtökoh-
taa vaivaa perisosiologinen vinouma. Perimmäisenä kysymyksenä näyttää säilyvän yhteiskunnallisen koheesion ongelma, se miten esimerkiksi riskien ja asiantuntijuuden eriytymisen kautta fragmentoitunut nyky-yhteiskunta pysyy koossa. Ja tämä koskee myös sosiologista aikalaisdiagnoosia. Tahtoisin kuitenkin ajatella niin, että yhteiskuntateorettinen tulokulma ei tyhjene välttämättä tällaiseen yhteiskunnallisen kitin kysymykseen. Jos implisiittisestä metodologisesta individualismista suostutaan ja onnistutaan luopumaan, havaitaan yhteiskunnan ”hajonneen” jo aikoja sitten. Kontingenssin aktualisuuden tunnustaminen voisi olla yksi lähtökoh-
ta – ja tähän on politologiassa pitkät perinteet.

Näin ollen yhteiskunnallisia rakenteitakin voidaan lähteä tarkastelemaan pikemminkin eriytyvinä rakenteina, ei koossapitävänä rakenteena. Esimerkiksi riskiä voidaan peilata suhteessa yhteiskunnan toisistaan poikkeavina näyttäytyviin logiikoihin yhteiskunnan hajoamisen kauhistelun sijaan. Riski on kiistanalainen. Se kääntyy kustannuksiksi, tuottaa ja luonnehtii poliittisia jakolinjoja, resonoi lainsäädännössä ja oikeudenkäytössä sekä vaikuttaa tutkimuksissa ja tulee (meta)käsitteellistetyksi tieteellisesti. Näissä kaikissa on kysymys epävarmuuden tai kontingenssin hetkellisestä ja paikallisesta kesyttämisestä, kutistamisesta ja patoamisesta, näkökulmaisesta kompleksiteetin reduktiosta. Yhteiskunnan konstituitio tulee tarkasteltavaksi eriytymisenä, mutta tämä ei sulje pois eri konstituutiotapojen yhdistävien logiikoiden paikantamista toisen kertaluvun tarkasteluissa.

Toisaalta saksalaisessa yhteiskuntateoriassa on vakiintunut myös lähtökohtaisesti säilyyhteiskunnallisen lähtökohdan ylittävä, maailmanyhteiskunnasta liikkeelle lähtävä konstituutioteoreettinen linja. Tähän perinteeseen kuuluvilla, esimerkiksi Rudolf Stichwehn ja Günther Teubnerin tarkasteluilla on lähtökohtansa systeemiteoriassa – ei kuitenkaan valmiina teknokraattisena kaiken teoriana vaan inspiroivana näkökulmana ja käsitteellisenä työkalupakkina, jonka avulla pyritään väistämään muiden muassa mainittu yksilölähtöinen yhteiskunnallisen kitin (liudentumisen) problematiikka. Jos tämän tarkastelukehityksen kautta lähdetään pohtimaan esimerkiksi nykyisiä, niin kansallisvaltiollisia kuin eurooppalaisiakin poliittisia rakenteita juoksettavan talouden logiikan patoamisen mahdollisuuksia, on edellytyksenä ensinnäkin tarkka ja kattava globaalin talouden analyysi, erityisesti finanssitalouden osalta. Lisäksi moraalinen kohina, oli sen lähteenä sitten kansalaisyhteiskunta tai poliittishallinnallinen sfääri, ei resonoi taloudessa sinänsä. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset on pikemminkin onnistuttava kääntämään talouden kielelle, vaikkapa varainsiirtoveron tai oikeudellisten säädösten kautta yritysten ympäristövahinkoja koskevinä maksuvelvoitteina. Globaalin talouden voi laittaa maksamaan ainoastaan globaalisti, ei paikallisesti – oli kyse sitten kansallisvaltioista tai Euroopan unionista.

LÄHTEET

- Beck, Ulrich. 2012. *Deutsches Europa*. Berlin: Suhrkamp Verlag. Englanniksi; 2013.
- Beck, Ulrich & Cohn-Bendit, Daniel. *We are Europe! Manifesto for re-building Europe from the bottom up*. <http://manifest-europa.eu/allgemein/wir-sind-europa?lang=en>. Luettu 12.3.2014.
- Habermas, Jürgen. 2011. *Zur Verfassung Europas. Ein Essay*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Habermas, Jürgen & Derrida, Jacques. 2003. *February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe*. http://platus1917.org/wp-content/uploads/archive/rgroups/2006-chicago/habermasderrida_europe.pdf. Luettu 12.3.2014.
- Virtanen, Mikko J. 2007. *Refleksiivisen modernisaation teoria. Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosi yhteiskuntateoriasta*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20071244>. Luettu 12.3.2014.